

Karolina Przenajkowska, Michał Polasik

**Efekty implementacji programu
Jednolitego Obszaru Płatności w Euro
dla polskiego sektora bankowego**

Ekonomiczne Problemy Usług nr 87, 554-562

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KAROLINA PRZENAJKOWSKA, MICHAŁ POLASIK

Uniwersytet Mikołaja Kopernika

EFEKTY IMPLEMENTACJI PROGRAMU JEDNOLITEGO OBSZARU PŁATNOŚCI W EURO DLA POLSKIEGO SEKTORA BANKOWEGO

Wprowadzenie

Jednolity Obszar Płatności w Euro (*Single Euro Payments Area* – SEPA) to paneuropejski program budowy zintegrowanego rynku płatności detalicznych. Projekt ten ma na celu umożliwienie konsumentom, przedsiębiorcom oraz innym uczestnikom życia gospodarczego dokonywania oraz otrzymywania płatności bezgotówkowych w euro na obszarze Europy, zarówno transgranicznie, jak i w granicach państw członkowskich, według takich samych zasad jak w swoich krajach. W efekcie powyższych prac od 2008 roku obok krajowych systemów zaczęły funkcjonować nowe instrumenty płatnicze SEPA: Polecenie Przelewu SEPA, Polecenie Zapłaty SEPA oraz Karty Płatnicze SEPA. Po stopniowej wymianie krajowe, wewnętrzne systemy zostaną zastąpione przez jednolite rozwiązania zgodne z ideą SEPA¹.

Program SEPA swoim zasięgiem obejmuje 31 krajów: państwa członkowskie Unii Europejskiej oraz Islandię, Norwegię, Lichtenstein i Szwajcarię. Jego powstanie jest efektem współpracy trzech instytucji europejskich. Pierwotna inicjatywa należała do Komisji Europejskiej. Ważną rolę w powołaniu Jednolitego Obszaru Płatności w Euro odegrał Europejski Bank Centralny, który między innymi opublikował dokument zawierający wymagania dla SEPA i harmonogram jego implementacji. Kluczową instytucją zajmującą się koordynacją prac związanych z omawianym projektem na szczeblu ponadnarodowym jest powołana w 2002 roku Europejska Rada ds. Płatności. Jest ona odpowiedzialna między innymi za definiowanie

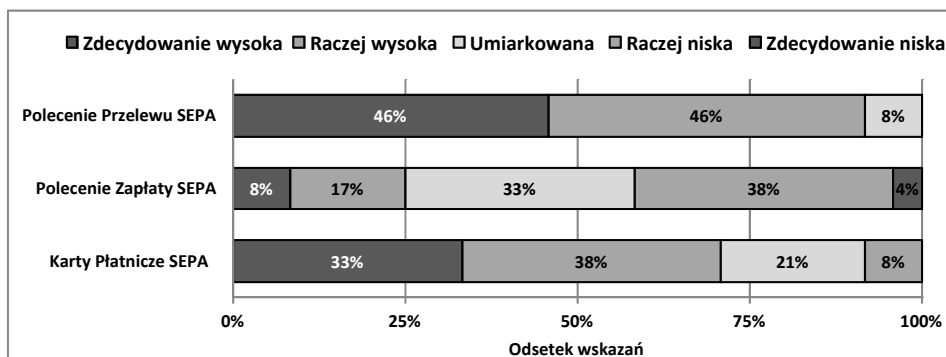
¹ Związek Banków Polskich, SEPA Polska, *Wizja SEPA*, <http://www.sepapolska.pl>

nowych zasad i procedur odnośnie do płatności w euro. W Polsce zaś bieżące prace w tym zakresie podejmuje SEPA Forum Polska działające przy Związku Banków Polskich (ZBP).

Celem pracy jest ocena pierwszych efektów implementacji projektu SEPA w Polsce oraz określenie czynników determinujących możliwość uzyskania przez banki korzyści z jego wdrożenia. Przeprowadzona analiza została oparta na badaniu ankietowym skierowanym do menadżerów wysokiego szczebla w bankach i pozostałych podmiotach zaangażowanych w proces obsługi płatności na rynku polskim. Badanie zostało zrealizowane we współpracy z ZBP i SEPA Polska, z wykorzystaniem interaktywnego elektronicznego kwestionariusza ankietowego. Kwestionariusz został rozesłany pocztą elektroniczną przez biuro SEPA Polska do wszystkich banków komercyjnych działających w naszym kraju oraz do zrzeszeń banków spółdzielczych. Badania zostały przeprowadzone w okresie od lutego do czerwca 2011 roku, a w ich ramach uzyskano 24 odpowiedzi od 20 banków komercyjnych, 1 zrzeszenia banków spółdzielczych oraz 1 z pozostałych instytucji sektora płatniczego. Banki komercyjne, które wzięły udział w badaniach, posiadały prawie 80% udziału w łącznej liczbie rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych prowadzonych przez banki komercyjne w Polsce. Zatem uzyskana próba badawcza jest wysoce reprezentatywna dla danych ilościowych oraz opinii menadżerów polskiego sektora bankowego.

1. Potrzeba integracji europejskiego rynku usług płatniczych

Respondenci zostali poproszeni o ocenę zasadności wprowadzenia ogólnounijnych schematów dla płatności w euro w zakresie trzech głównych instrumentów objętych programem SEPA (rysunek 1). Najwyżej oceniono Polecenie Przelewu SEPA, w przypadku którego respondenci byli praktycznie zgodni co do wysokiej zasadności jego wdrożenia. Wynik ten wskazuje, że ogólnounijny schemat dla Polecenia Przelewu SEPA jest właściwą odpowiedzią na bardzo duże zapotrzebowanie banków w obszarze przelewów transgranicznych. Wynika ono z faktu, że wraz z postępującą integracją gospodarek europejskich i rosnącą wewnątrzunijną wymianą handlową dynamicznie wzrastała liczba transakcji pomiędzy firmami, dla których przelewy bankowe są podstawową formą płatności. Ponadto migracje pracowników pomiędzy krajami europejskimi, których doświadczyła także Polska, powodują gwałtowny wzrost zapotrzebowania na realizację przekazów pieniężnych. Potrzeby te napotykały dotychczas barierę w postaci krajowego charakteru systemów rozliczeniowych dla przelewów bankowych, które były nieefektywne w transakcjach transgranicznych (ze względu na koszty i czas rozliczenia).



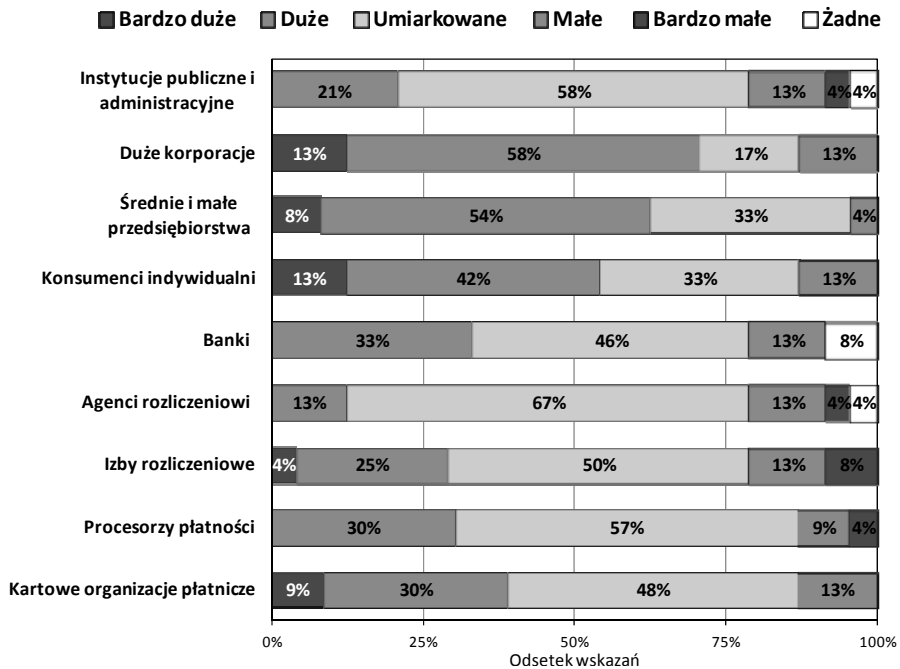
Rys. 1. Ocena zasadności wprowadzenia ogólnounijnych schematów dla płatności w euro na poziomie Unii Europejskiej

Źródło: badania ankietowe przedstawicieli banków i agentów rozliczeniowych; N = 24.

W zakresie Polecenia Zapłaty SEPA oceny zasadności jego wdrożenia są zasadniczo niższe niż dla Polecenia Przelewu SEPA. Wykorzystanie polecenia zapłaty w poszczególnych krajach Europy jest bardzo mocno zróżnicowane, a jego zasięg ograniczony raczej do płatności krajowych. Ponadto w większości państw polecenie zapłaty jest traktowane głównie jako instrument płatności za rachunki, w przypadku których niższe są potrzeby zasięgu transgranicznego. Niemniej na tym instrumencie można oprzeć działanie wielu usług płatniczych, więc może on być czynnikiem sprzyjającym rozwojowi innowacji. Natomiast głównym celem opracowania SEPA Cards Framework (SCF) nie było stworzenie warunków dla transakcji transgranicznych (karty generalnie spełniały ten warunek), lecz podniesienie poziomu bezpieczeństwa transakcji i infrastruktury płatniczej. Podstawowym elementem SCF jest bowiem wymóg migracji kart, terminali oraz bankomatów do standardu kart mikroprocesorowych EMV, zastępującego przestarzałą i podatną na działania przestępcze technologię paska magnetycznego. Zdecydowana większość (71%) przedstawicieli polskiego sektora bankowego wskazała, że wprowadzenie SCF jest uzasadnione, mimo niewielkiej skali oszustw kartowych w Polsce.

2. Potencjalne korzyści wynikające z migracji do schematów SEPA

Wyniki badań pozwoliły na ustalenie, które grupy interesariuszy rynku płatności odniosą największe korzyści z realizacji programu SEPA. Analiza wyników (rysunek 2) wskazuje, że głównymi beneficjentami programu są klienci sektora bankowego. Wśród nich najwięcej skorzystają duże korporacje (71% wskazań na bardzo duże i duże korzyści), a nieco mniej małe i średnie przedsiębiorstwa (62% wskazań).



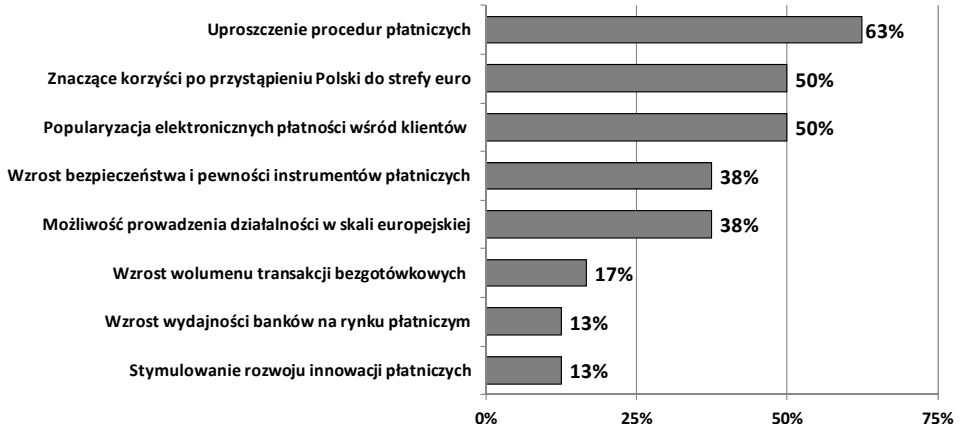
Rys. 2. Ocena rozmiaru korzyści, jakie osiągną poszczególne grupy podmiotów z członkostwa Polski w SEPA

Źródło: badania ankietowe banków i agentów rozliczeniowych; N = 23–24.

Ocena taka wydaje się uzasadniona, gdyż właśnie przedsiębiorstwa funkcjonujące we wspólnej europejskiej przestrzeni gospodarczej realizują najwięcej transakcji transgranicznych, w szczególności w zakresie polecenia przelewu. Także w przypadku konsumentów indywidualnych większość respondentów jest przekonana, że odniosą oni duże korzyści (55% wskazań). Natomiast wszystkie pozostałe grupy interesariuszy odniosą nieporównywalnie mniejsze korzyści z wdrożenia SEPA.

Okazuje się, że większość respondentów (rysunek 2) jest przekonana o niewielkich lub umiarkowanych korzyściach dla sektora bankowego wynikających z wdrożeniem programu SEPA. Jest to o tyle zaskakujące, że program SEPA stanowi samoregulację sektora bankowego, w związku z czym należało oczekiwać, że taki sposób budowy europejskiego zintegrowanego rynku płatności detalicznych powinien być korzystny dla tego sektora. Szczególnie mało zachęcający wydaje się także wpływ projektu SEPA na działalność agentów rozliczeniowych i procesorów płatności na rynku polskim. Należy podkreślić, że badania zagraniczne wskazują na pozytywny wpływ projektu SEPA na konkurencyjność i efektywność kosztową

Europejskiego systemu płatniczego, m.in. poprzez wykorzystanie efektu skali działalności².



Rys. 3. Najważniejsze potencjalne korzyści dla polskiego sektora bankowego płynące z uczestnictwa banków w Jednolitym Obszarze Płatności w Euro

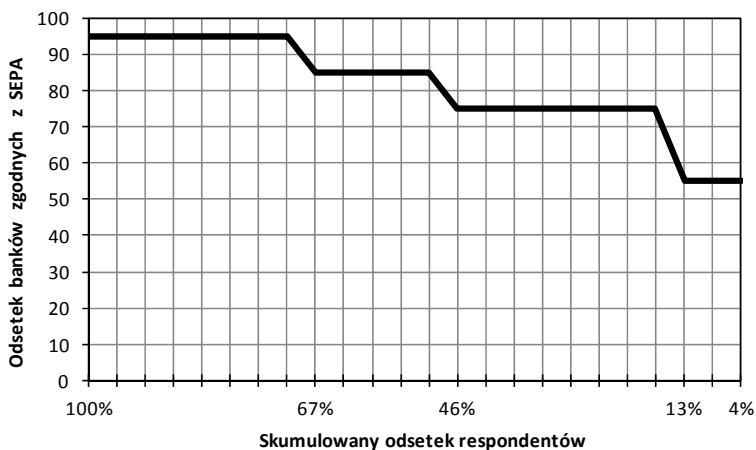
Źródło: badania ankietowe przedstawicieli banków i agentów rozliczeniowych; N = 24.

Zrealizowane badanie pozwoliło również ustalić potencjalne korzyści, które może odnieść polski sektor bankowy w wyniku implementacji programu SEPA (rysunek 3). Najważniejszą korzyścią dla banków jest uproszczenie procedur płatniczych dla płatności transgranicznych (63% wskazań). Wydaje się to najbardziej widoczne w przypadku transgranicznego przelewu bankowego. Znaczna część banków liczy także na popularyzację obrotu bezgotówkowego wśród klientów, wzrost poziomu bezpieczeństwa transakcji oraz możliwość działalności w skali europejskiej (stanowiącej zasadniczy cel projektu SEPA). Natomiast istotną barierą uzyskania pełnych korzyści z SEPA jest pozostawanie polskiej gospodarki poza strefą euro. Trudno jest także liczyć na znaczący pozytywny wpływ SEPA na wzrost ogólnej wydajności funkcjonowania banków na rynku płatniczym, w sytuacji gdy płatności transgraniczne w Polsce stanowią wciąż niewielki odsetek wszystkich transakcji i banki nie odnoszą jeszcze znaczących korzyści z tzw. efektu skali działalności.

² W. Bolt, D. Humphrey, *Payment Network Scale Economies, SEPA, and Cash Replacement*, „Review of Network Economics” 2007, Vol. 6, Iss. 4, s. 453–473.

3. Efekt sieciowy a korzyści z wdrożenia programu SEPA

W ramach przeprowadzonych badań oszacowano, jaki odsetek wszystkich banków prowadzących działalność w obszarze SEPA powinien wdrożyć ogólnounijne schematy SEPA, aby można było czerpać z nich wymierne korzyści (rysunek 4). Wszyscy respondenci zgodzili się, że korzyści takie wystąpią w przypadku wprowadzenia ich przez prawie wszystkie banki (około 95% banków). Ponadto 2/3 respondentów uznało, że korzyści takie wystąpią już przy 85% zasięgu wdrożenia. Niespełna połowa respondentów (46% wskazań) uważała, że minimalnym zasięgiem wdrożenia, który pozwala na czerpanie korzyści z SEPA, jest 75% „sektora bankowego”. Zaledwie 13% respondentów uznało, że zasięg ten może być niższy, jednak nikt nie wskazał na zasięg wdrożenia SEPA poniżej połowy banków. Dla czerpania korzyści ze schematów SEPA wymagane jest zatem ich powszechne wdrożenie przez banki działające na tym obszarze.



Rys. 4. Minimalny odsetek wszystkich banków prowadzących działalność w obszarze SEPA, które powinny wdrożyć ogólnounijne schematy SEPA, aby możliwe było czerpanie wymiernych korzyści z tych standardów

Źródło: badania ankietowe przedstawicieli banków i agentów rozliczeniowych; N = 24.

Wyniki te wskazują na występowanie bardzo silnego tzw. bezpośredniego efektu sieciowego na rynku usług płatniczych, który ujawnił się w obszarze standaryzacji rozwiązań SEPA w ramach UE. Bezpośredni efekt sieciowy w tym wypad-

ku związany jest z relacjami pomiędzy uczestnikami sektora bankowego³. Dopiero przy powszechnym wdrożeniu danego standardu przez uczestników systemu korzyści zaczynają przeważać nad kosztami jego wprowadzenia. Postrzeganie przez sektor bankowy tak wysokiego wymaganego pułapu wdrożenia schematów SEPA – na przeciętnym poziomie aż 81% sektora bankowego – może wynikać z faktu, że koszty standaryzacji i wdrażania nowych rozwiązań przez sektor bankowy wymagają zmian w wielu obszarach. Należy zatem oczekiwać występowania także istotnego pozytywnego wpływu rosnącej skali działalności (liczby transakcji) na efektywność ekonomiczną schematów SEPA, który był już obserwowany w krajach Europy Zachodniej⁴.

Należy zauważyć, że w przypadku bezpośredniego efektu sieciowego straty związane z opóźnieniem lub rezygnacją z migracji do danego standardu obciążają te podmioty, które dokonały inwestycji, a nie mogą z niego korzystać (w ramach operacji realizowanych na rzecz partnerów, którzy go nie wdrożyli). Bezpośrednie efekty sieci spowalniają zatem powstawanie innowacji w obszarze bankowych usług płatniczych, ale jednocześnie otwierają pewne możliwości dla niebankowych instytucji płatniczych, które działają znacznie bardziej elastycznie i budują własne systemy rozliczeniowe.

W kontekście oddziaływania efektu sieciowego niezwykle istotne stają się perspektywy wdrożenia poszczególnych schematów SEPA w Polsce. Respondenci w większości optymistycznie oceniają szanse na zakończenie w 2014 roku migracji do Polecenia Przelewu SEPA (75% zdecydowanie i raczej wysokie). Grono sceptyków jest nieco większe w przypadku wdrażania standardu kart mikroprocesorowych EMV w ramach SCF (odpowiednio 65%). Inna sytuacja ma miejsce w przypadku Polecenia Zapłaty SEPA, w którego wdrożenie w Polsce do końca 2014 roku wierzy zaledwie 21% respondentów. Natomiast 66% banków oceniło je jako niskie, a kolejne 13% nie widzi szans na realizację tego procesu. To przekonanie wynika m.in. z decyzji NBP o nieprzystępowaniu do Systemu Polecenia Zapłaty SEPA w chwili obecnej, a także KIR S.A. o nieuruchamianiu systemu rozliczeniowo-rozrachunkowego dla tego instrumentu⁵. Ponadto unijne ustawodawstwo nakłada obowiązek posiadania zdolności odbiorczej w przypadku transakcji polecenia zapłaty w euro przez banki polskie dopiero od 1 listopada 2014 roku lub w ciągu 1 roku od wstąpienia do strefy euro. Biorąc pod uwagę niewielką popularność plece-

³ M. Katz, C. Shapiro, *Network Externalities, Competition and Compatibility*, „American Economic Review” 1985, Vol. 75, s. 424–440; V. Stango, *The Economics of Standards Wars*, „Review of Network Economics” 2004, Vol. 3, Iss. 1, s. 1–19.

⁴ W. Bolt, H. Schmiedel, *SEPA, efficiency, and payment card competition*, European Central Bank Working Paper Series 2009, No. 1140.

⁵ D. Duziak, *Sprawozdanie z wdrażania SEPA w Polsce w roku 2010*, <http://www.sepapolska.pl>

nia zapłaty wśród polskich klientów, brak pośpiechu we wdrażaniu schematu Polecenie Zapłaty SEPA wydaje się uzasadniony.

Podsumowanie

Wyniki uzyskanych badań potwierdziły zasadność wdrażania koncepcji SEPA, mającej na celu integrację europejskiego rynku płatności detalicznych. Główną korzyścią dla sektora bankowego, wynikającą z implementacji programu SEPA, jest uproszczenie procedur płatniczych, przy czym dopiero wejście Polski do strefy euro pozwoli na pełne wykorzystanie możliwości tego programu. Niemniej jednak należy podkreślić, że projekt SEPA przynosi zdecydowanie większe korzyści klientom banków niż samym bankom oraz pozostałym uczestnikom systemu płatniczego. Wyniki badań wykazały ponadto, że możliwość rzeczywistego osiągnięcia korzyści z wdrożenia programu SEPA jest uwarunkowana występowaniem bardzo silnego bezpośredniego efektu sieciowego. W rezultacie osiągnięcie tych korzyści wymaga migracji do standardów SEPA zdecydowanej większości banków działających w Europie. Tylko taka sytuacja pozwoli na powszechne wykorzystywanie instrumentów SEPA przez klientów i zapewni efektywność systemów rozliczeniowych. Polski sektor bankowy jest przekonany o wysokim prawdopodobieństwie dokonania pełnej migracji w zakresie Polecenia Przelewu SEPA oraz Kart Płatniczych SEPA do końca roku 2014. Zrezygnowano natomiast z migracji w najbliższych latach do Polecenia Zapłaty SEPA, które ma niewielkie szanse na uzyskanie zainteresowania dużej liczby klientów.

Praca była finansowana ze środków na naukę w latach 2008–2011 jako projekt badawczy NN 113 308835 Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz ze środków grantu Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu nr 318-E (2011).

Literatura

1. Bolt W., Schmiedel H., *SEPA, efficiency, and payment card competition*, European Central Bank Working Paper Series 2009, No. 1140.
2. Bolt W., Humphrey D., *Payment Network Scale Economies, SEPA, and Cash Replacement*, „Review of Network Economics” 2007, Vol. 6, Iss. 4.
3. Duziak D., *Sprawozdanie z wdrażania SEPA w Polsce w roku 2010*, <http://www.sepapolska.pl> (listopad 2011).

4. Katz M., Shapiro C., *Network Externalities, Competition and Compatibility*, „American Economic Review” 1985, Humphrey Vol. 75.
5. Stango V., *The Economics of Standards Wars*, „Review of Network Economics” 2004, Vol. 3, Iss. 1.
6. Związek Banków Polskich, SEPA Polska, *Wizja SEPA*, <http://www.sepapolska.pl>

EFFECTS OF IMPLEMENTATION OF THE SINGLE EURO PAYMENTS AREA FOR THE POLISH BANKING SECTOR

Summary

The paper presents the results of the survey study on effects and consequences of SEPA implementation in opinion of the Polish banking sector. The study has revealed the areas where a need of integrating European payment market occurs. It shows, that the main benefit for the banking sector resulting from the SEPA program is the simplification of payment procedures, that will only be fully used along with Polish accession to the euro zone. The benefits of SEPA are contingent upon a very strong direct network effect. Therefore they will be achievable when almost whole European banking sector will be SEPA compliant. However, SEPA project brings far greater benefits to clients than the banks and other participants of the payment system.

Translated by Karolina Przenajkowska